

Audiència. Confrontació entre dos models teològics: Bernat i Abelard

En una audiència recent, Benet XVI feia un anàlisi de dos models teològics, concloent que en ambdós va prevaler allò que ha de ser veritablement al cor quan neix una controvèrsia teològica: salvaguardar la fe de l'Església i fer que triomfi la veritat en la caritat.

03/11/2009

Estimats germans i germanes,

En l'última catequesi vaig presentar les característiques principals de la teologia monàstica i de la teologia escolàstica del segle XII, que podríem anomenar, en cert sentit, respectivament, "teologia del cor" i "teologia de la raó". Entre els representants d'aquests dos corrents teològics va tenir lloc un ampli debat, de vegades vehement, simbòlicament representat per la controvèrsia entre sant Bernat de Claraval i Abelard.

Per comprendre aquesta confrontació entre els dos grans mestres, convé recordar que la teologia és la recerca d'una comprensió racional, en la mesura que sigui possible, dels misteris de la Revelació cristiana, creguts per fe: *fides quaerens intellectum* —la fe cerca la intel·ligibilitat—, per usar una definició tradicional, concisa i eficaç. Ara bé, mentre que sant

Bernat, típic representant de la teologia monàstica, posa l'èmfasi en la primera part de la definició, és a dir, en la *fides* —la fe—, Abelard, que és un escolàstic, insisteix en la segona part, és a dir, en l'*intellectus*, en la comprensió per mitjà de la raó. Per a sant Bernat la fe mateixa està dotada d'una certesa íntima, fundada en el testimoni de l'Escriptura i en l'ensenyament dels Pares de l'Església. La fe, a més a més, es reforça amb el testimoni dels sants i amb la inspiració de l'Esperit Sant en l'ànima de cada creient. En els casos de dubte i d'ambigüitat, l'exercici del magisteri eclesial protegeix i il·lumina la fe. Així, a sant Bernat li costa posar-se d'acord amb Abelard, i més en general amb aquells que sotmetien les veritats de la fe a l'examen crític de la raó; un examen que implicava, segons la seva opinió, un perill greu: l'intel·lectualisme, la relativització de

la veritat, la posada en tela de judici de les veritats mateixes de la fe.

En aquesta forma de procedir sant Bernat veia una audàcia portada fins a la manca d'escrúpols, fruit de l'orgull de la intel·ligència humana, que pretén "capturar" el misteri de Déu. En una de les seves cartes, amb tristesa, escriu així: "L'enginy humà s'apodera de tot, sense deixar ja res a la fe. Afronta allò que està per sobre d'ell, escruta el que li és superior, irromp en el món de Déu, altera els misteris de la fe, més que il·luminar-los; allò que és tancat i segellat no ho obre, sinó que ho eradica; i allò que li sembla fora del seu abast ho considera com a inexistent, i es nega a creure-ho" (Epístola CLXXXVIII, 1: PL 182, I, 353).

Per a sant Bernat la teologia només té un fi: afavorir l'experiència viva i íntima de Déu. La teologia és, per tant, una ajuda per estimar cada cop

més i millor el Senyor, com resa el títol del tractat sobre el deure d'estimar Déu (De diligendo Deo). En aquest camí hi ha graus diversos, que sant Bernat descriu detalladament, fins al cim, quan l'ànima del creient s'embriaga als cims de l'amor.

L'ànima humana pot assolir ja a la terra aquesta unió mística amb el Verb diví, unió que el Doctor Mellifluus descriu com "noces espirituals". El Verb diví la visita, elimina les últimes resistències, la il·lumina, la inflama i la transforma. En aquesta unió mística, l'ànima gaudeix d'una gran serenitat i dolçor, i canta a l'Espòs un himne d'alegria. Com vaig recordar en la catequesi dedicada a la vida i a la doctrina de sant Bernat (cf. l'Osservatore Romano, 23 d'octubre de 2009, p. 32), per a ell la teologia només es pot alimentar de l'oració contemplativa, en altres paraules, de la unió afectiva del cor i de la ment amb Déu.

Abelard, que d'altra banda va ser precisament qui va introduir el terme "teologia" en el sentit com ho entenem avui, se situa en canvi en una perspectiva diferent. Aquest mestre famós del segle XII, nascut a la Bretanya (França), estava dotat d'una intel·ligència vivíssima i la seva vocació era l'estudi. Es va ocupar primer de la filosofia i després va aplicar els resultats aconseguits en aquesta disciplina a la teologia, de la qual va ser mestre a la ciutat més culta de l'època, París, i successivament als monestirs on va viure. Era un orador brillant: veritables multituds d'estudiants seguien les seves lliçons. D'esperit religiós però de personalitat inquieta, la seva vida va ser rica en cops d'efecte: va rebatre els seus mestres, va tenir un fill amb una dona culta i intel·ligent, Eloïsa. Va entrar sovint en polèmica amb altres teòlegs, fins i tot va patir condemnes eclesiàstiques, encara que va morir

en plena comunió amb l'Església, a l'autoritat de la qual es va sotmetre amb esperit de fe.

Precisament sant Bernat va contribuir a la condemna d'algunes doctrines d'Abelard al sínode provincial de Sens de l'any 1140, i va sol·licitar també la intervenció del papa Innocenci II. L'abat de Claraval, com he recordat, rebutjava el mètode massa intel·lectualista d'Abelard, que al seu parer reduïa la fe a una simple opinió separada de la veritat revelada. Els temors de Bernat no eren infundats, sinó que, d'altra banda, els compartien altres grans pensadors del seu temps.

Efectivament, un ús excessiu de la filosofia va fer perillosament fràgil la doctrina trinitària d'Abelard i, així, la idea de Déu. Al camp moral el seu ensenyament no tenia ambigüitat: insistia a considerar la intenció del subjecte com a única font per descriure la bondat o la malícia dels

actes morals, descuidant així el significat objectiu i el valor moral de les accions: un subjectivisme perillós. Com sabem, aquest aspecte és molt actual en la nostra època, en la qual la cultura sovint està marcada per una tendència creixent al relativisme ètic: només el jo decideix allò que és bo per a mi en aquest moment. Amb tot, no cal oblidar els grans mèrits d'Abelard, que va tenir molts deixebles i va contribuir decididament al desenvolupament de la teologia escolàstica, destinada a expressar-se de manera més madura i fecunda en el segle següent. Tampoc no s'han de subestimar algunes de les seves intuïcions, com per exemple quan afirma que en les tradicions religioses no cristianes ja hi ha una preparació per a l'acollida de Crist, Verb diví.

Què podem aprendre nosaltres avui de la confrontació, sovint vehement, entre sant Bernat i Abelard, i en

general entre la teologia monàstica i l'escolàstica? Primer de tot crec que palesa la utilitat i la necessitat d'un sa debat teològic a l'Església, sobretot quan les qüestions debatudes no han estat definides pel Magisteri, el qual, d'altra banda, continua sent un punt de referència ineludible. Sant Bernat, però també el mateix Abelard, van reconèixer sempre sense vacil·lar la seva autoritat. A més a més, les condemnes que va patir aquest últim ens recorden que al camp teològic ha d'haver-hi un equilibri entre els que podríem anomenar els principis arquitectònics que ens ha donat la Revelació i que per això conserven sempre la importància prioritària, i els d'interpretació suggerits per la filosofia, és a dir, per la raó, i que tenen una funció important, però només instrumental. Quan no hi ha aquest equilibri entre l'arquitectura i els instruments d'interpretació, la reflexió teològica corre el risc de contaminar-se amb errors, i

correspon llavors al Magisteri l'exercici del servei necessari a la veritat que li és propi. A més a més, convé subratllar que, entre les motivacions que van induir sant Bernat a posar-se en contra d'Abelard i a sol·licitar la intervenció del Magisteri, hi era també la preocupació de salvaguardar els creients senzills i humils, als qui cal defensar quan corren el perill de ser confosos o desviats per opinions massa personals i per argumentacions teològiques atrevides, que podrien posar en perill la seva fe.

Vull recordar, a l'últim, que la confrontació teològica entre sant Bernat i Abelard va concloure amb una plena reconciliació entre ambdós gràcies a la mediació d'un amic comú, l'abat de Cluny Pere el Venerable, de qui vaig parlar en una de les catequesis anteriors (cf. l'Osservatore Romano, 16 d'octubre

de 2009, p. 32). Abelard va tenir la humilitat de reconèixer-ne els errors i sant Bernat va mostrar gran benevolència. En ambdós va prevaler allò que ha de ser veritablement al cor quan neix una controvèrsia teològica, és a dir, salvaguardar la fe de l'Església i fer que triomfi la veritat en la caritat. Que aquesta sigui també avui l'actitud en les confrontacions a l'Església, tenint sempre com a meta la recerca de la veritat.

pdf | document generat
automàticament des de <https://opusdei.org/ca-ad/article/audiencia-confrontacio-entre-dos-models-teologics-bernat-i-abelard/> (02/04/2026)